

немојте много жалити што смо сви ми домаћи уметници просто кепеци према њему.

Ово ће бити све што Вам знам рећи као одговор на Ваше писмо.

Молим Вас да примите уз срдечни поздрав израз отличног поштовања

Паја Јовановић, с. р.

П. С. Најбоља слика из Црне Горе ми је „Мирење крви у Кучима“. Штета што је нема. Само малена али добра скица је остала на животу, даровао сам ју Умјетничком музеју у Београду — Вељко Петровић, Директор музеја ће ваљда знати о томе што да рекне.“

П. Ј.

Милутин П. Пламенац

— 0 —

ТРИ НАТПИСА У СЕЛУ ПЕТРОВИЋИМА

У свом раду „Бањани“ Светозар Томић донио је два натписа са надгробних плоча углобљених у поду цркве св. Јована, која се налази у Дријену, засеску села Петровића у Бањанима¹. Оба ова натписа прије Томића, још 1910 године, објавио је Леонтије Нинковић². Он је тада, у истој књизи, публиковао и натпис из цркве Арханђела Михаила која је саграђена на хумку Стражници у истом селу³. Овај последњи натпис се односи на цркву св. Арханђела, коју је о свом трошку дао направити војвода Иван 1605 године. Прва два натписа су са гробова бањског војводе Цвјетка и његовог сина кнеза Грбача. Томић је направио грубе грешке у преписивању, тако да оне мијењају значење натписа. Нинковићу су се, пак, поткрале извјесне грешке. Навешћу редом Томићеве и Нинковићеве преписе натписа, а затим своје преписе и најзад ћу на основу историских података дати мишљење о времену и лицима на која се поменути натписи односе.

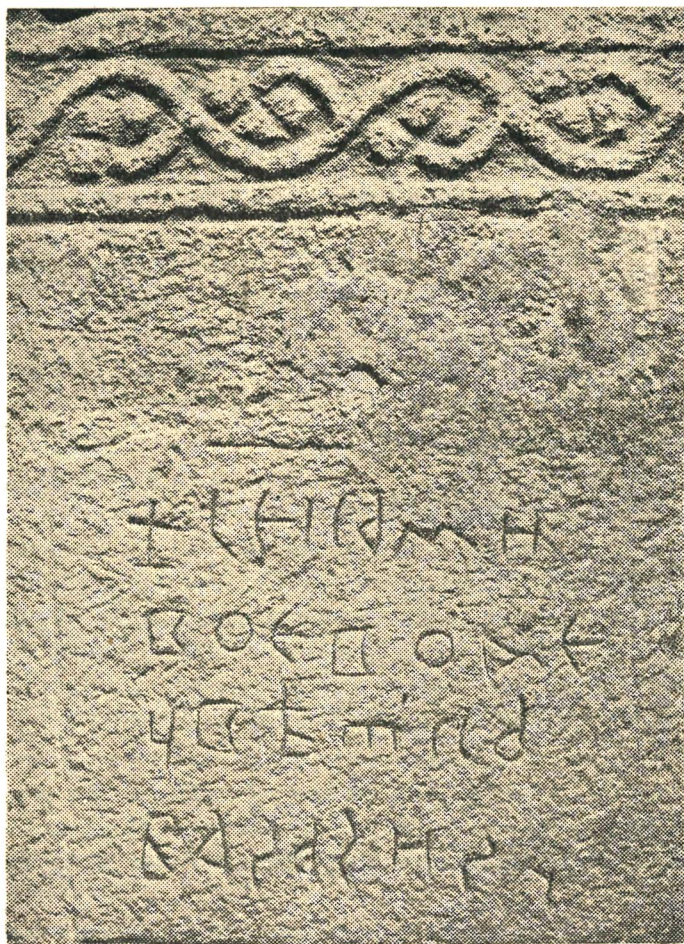
У цркви св. Јована на Дријену половину простора захватају плоче уздуж од олтара до близу врата. Цвјеткова је плоча прва до олтара и временски старија. Томић је с ње дословно овако преписао натпис: „+ Сеи сами Оеопде Цојтека Бзлизиза“

¹ Светозар Томић „Бањани“, сепарат из Насеља књ. 31 стр. 317-318, Београд 1949

² Леонтије Нинковић, Српски споменици из Травунске околине, Београд 1910, стр. 57

³ Исто, стр. 55

Са друге плоче Томић је преписао: „Сдја лежи раб Божи кнез Грбан Цотковић Бананин“*)

Сл. 1.— Натпис на плочи гроба војводе Цвјетка

Иако је нетачно преписао други натпис, Томић, даље, у коментару, правилно чита презиме „Цвјетковић“, али није начисто са именом. Он каже: „Интересантно је овде напоменути да се на првој плочи чита: Грбан Цветковић, а да нико не памти нити је чуо да се ико, с ову страну 200 година, у Бањанима презивао Цветковић. Оно име у првом натпису „Грбан“ што би потсјећало

* Из техничких разлога натпис дајемо савременим словима.

на војводу Грдана из Никшића“. У напомени под 1 Томић пише: „Можда овај“ „кнез Грбан“ има везе са предањем у народу да су Доњи Бањани старином са Косова, довео их је у Петровиће Грбо, коме је уво отсечено у боју на Косову и по томе назват „грбо — грбан“.⁴ Други је натпис потпуно погрешно прочитао и исконструисао немогуће код нас презиме „Бэлзиз“, иако на плочи уопште нема презимена.

Нинковић је дао димензије поменутих плоча и исписао натписе. Он наводи:

„Прва гробница, која својим рубом досеже до иконостаса, дуга је 2,05, а широка 1,20 цм. Натпис њен гласи:

„+ Се ками воеводе Цветка Бананини“

„Друга је гробница подно ове и својим крајем додирује до ње; дуга је 2.28, а широка 1.40 цм. Натпис њен гласи:

„Асе лежи раб Бжи кнез Грбан Цвтковћ Бананин“.

Трећи натпис који се односи на израду фресака у цркви Арханђела Михаила, Нинковић овако преноси:

„... лением Отца и поспешением Сина и свршением свјатога Духа пописасе трудом и поташтанием Архистратиг Михаил прими гни моле Иван воивода исина своего попа вуина и матер своју маргита исина своего јован и павле исина своего воина. иконе приложи да се снае почесе месеца марта и савршисе месеца априла ЕІ дан вјелето ЗНРПГ (1605 од Христа)“

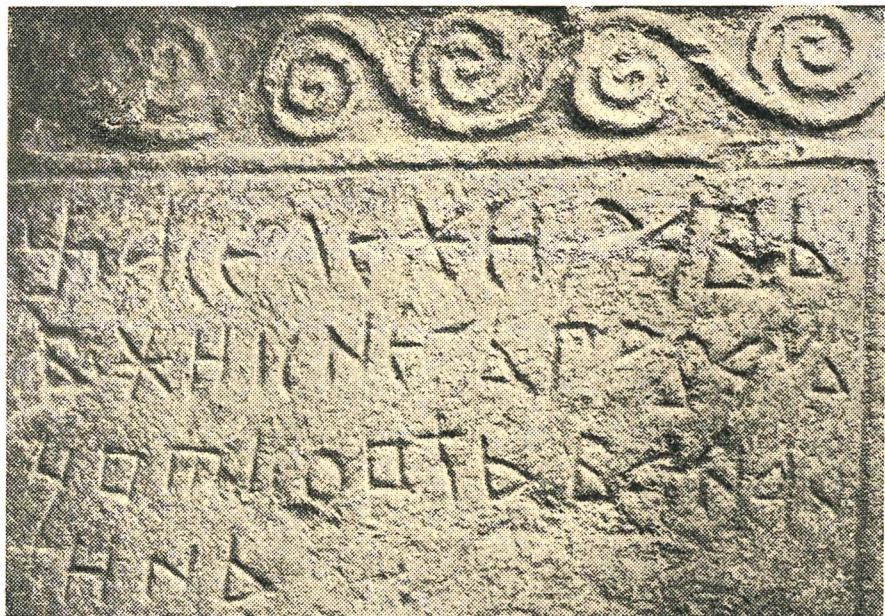
У вези са личностима, које се помињу у натписима, Нинковић је навео и предање, које је чуо у Бањанима. По том предању доселио се кнез Грбан са својим старим оцем Цвјетком из Петропоља на Косову и настанио се у Петровићима, и то послје Косовске битке. Он је саградио обје цркве у Петровићима. Његови су потомци добили спахилуке од Турака у близини Бањана и у Гацку. Даље Нинковић каже да је војвода Иван потомак Грбанов. Од војводе Ивана и његове браће су данашње породице у Петровићима: Пејовићи, Кнежевићи и Поповићи. Али поводом другог предања да Бањани потичу од бана Русена (погрјешно забиљежио Русан) Нинковић сматра да је Грбан могао учествовати у Косовској бици као кнез из Бањана. Због сличности имена Грбан и Грдан Нинковић претпоставља да би он могао бити

⁴ Св. Томић, спом. дјело 318

⁵ Види биљешку бр. 2

⁶ Види биљешку бр. 3

„неки војвода Грдан“, који је 1597 године дигао устанак у Никшићу, био поражен на Гатачком Пољу, измирио се са Турцима и као кнез се касније настанио у Петровићима⁷. Али Нинковић, иначе, потпуно исправно сматра да је кнез син војводе Цвјетка.

Сл. 2.— Натпис на плочи гроба кнеза Грбача

Сва три натписа сам пажљиво прочитао и усто се послужио добрим снимцима и, напосљетку, прије извјесног времена, узео сам копију на паузпапиру са писаног споменика у Арханђеловој цркви.

На плочи војводе Цвјетка, која се налази до олтара стоји урезано: „+ Се ками војеведе Цветка Бананина“

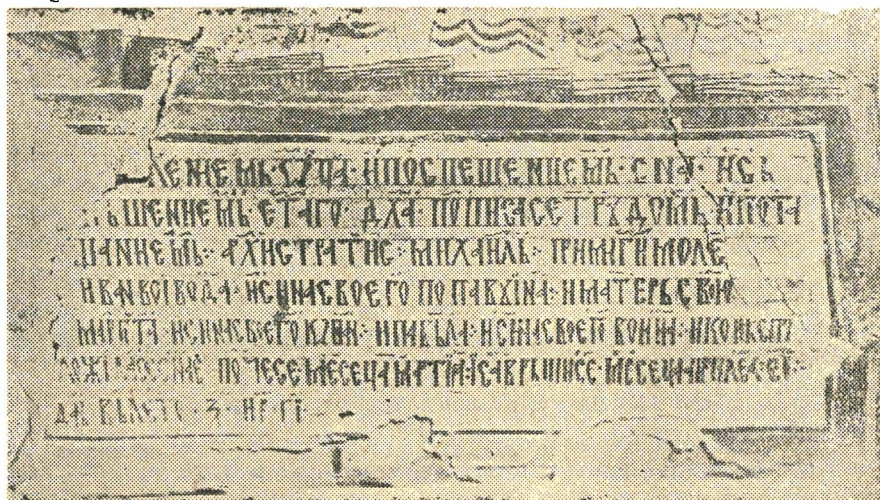
На плочи кнеза Грбача урезан је натпис са крстом у облику свастике: „Асе лежи раб Бжи кнез Грбач Цветковћ“

Натписи су несумњиво стари. Облици слова су потпуно слични оним из повеље Радослава Павловића од 25. X. 1432 и оним из повеље истог војводе од 31. I. 1437.⁸ Изузетак је облик слова Н (en) које је у првом натпису изведено једном преломљеном линијом

⁷ Нинковић, спом. дјело, стр. 58-59

⁸ Gregor Čremosnik, Bosanske i humske povelje Glas. Zem. muz. Nov. серија, свеска VI стр. 103 и 107

и други пут савитим потезом једне линије. Али и овом облику налазимо аналогију на једном надгробном средњевјековном споменику у селу Арапима у Мостарском срезу⁹. Слово Н у нашим натписима има облик N, слово Ч слова V и слово Ц облик слова Ч. Истина слова И и Н и касније задржавају исти облик. У вези облика слова и историских докумената (иако нијесу директно везана за личности војводе Цвјетка и кнеза Грбача) које ћу навести, сматрам да су ови надгробни споменици из друге половине XV вијека. Моје се читање од Нинковићевог разликује у натпису I споменика тиме што је он последњу ријеч прочитао „Бананини“, а ја „Бананина“. Последњи знак је слабо успјело слово а, које се лупом и на фотографији да прочитати. Уосталом, клесар је у овом натпису четири пута урезао слово а различито. (види слику 1.)

Сл. 3.— Натпис на цркви св. Арханђела

У другом натпису је разлика што Нинковић чита Грбан, а ја Грбач и што је Нинковић омашком испустио на крају натписа танко јер. Разлика би била још у томе што он друкчије транскрибује слова Ч и И. У другом реду на надгробном натпису стоји слово V у значењу Ч и није ни у каквој лигатури са словима између којих се налази, па име морамо читати Грбач. Презиме Цвјетковић Нинковић је исправно прочитао. (види слику бр. 2).

III натпис. Унутра, изнад врата, у Арханђеловој цркви на Стражници исписао је умјетник, који је и фреске у њој сликао,

⁹ Ђиро Трухелка, Стари херцеговачки натписи, Глас. Зем. муз. књ. V (1893) стр. 96

натпис у бојама, који захвата простор у дужини 0,92 м, а у ширини 0,35 м. Натпис је био дијелом оштећен и кад га је Нинковић објавио, и то на самом почетку текста. Овај се квар повећао и данас захвата простор на коме су била два слова: (по Нинковићу). Натпис данас гласи:

„... ленијем оца и поспјешенијем Сна и с... шенијем стаго дха пописа се трудом и поташтнијем архистратис Михаил. Прими Гн, моле Иван војвода и сина својего попа Вуина и матер своју Маргита и сина својего Јован и Павла и сина својего Воина. И ко и је приложио (о) да се снаје. Поче се мјесеца марта и саврши се мјесеца априлеа ЕИ дан в лето З и РГГ“

И у овом натпису глас И је написан знаком Н. Наш непознати умјетник изнад скраћено писаних ријечи не употребљава никакве знаке, као напр. изнад сна (сина), дха (духа) итд. Сви његови потези изнад слова су несумњиво украси. Готово би се ово могло рећи и за тачке између ријечи или појединих израза. Знаке за скраћивање сам ставио гдје треба, док сам остале украсе оставио. Оставио сам и тачке онако како их је ставио. Нијесам исправљао очите грјешке, као „архистратис“ умјесто „архистратиг“. Напомињем да он оваквих грјешака има и у натписима изнад фресака: изнад слике св. Варваре написао је: „Ста Врара“.

Поред мањих отступања од оригинала: „отца“умјесто оца, „марта“ умјесто марта и слично, Нинковић погрјешно чита „иконѣ“ и датум „З.НР. ГГ.“. У оба случаја га је помело значење слова Н у натпису, што му се није десило код читања прва два натписа. У другом реду одоздо стоји: Н ко нће приложі да се сн ае“

Гласови И и Ђ не могу дати Н никада, нити се могу читати као Њ. Али овдје није у питању слово јат већ слово Ћ. За овај знак професор Александар Белић каже... „међутим у западним крајевима (у Босни) знак Ћ се дуго употребљавао, имајући тројаку вредност: звука Ћ или звука Ђ или звука Ј...“¹⁰ Ја сам овај израз прочитао: „И ко и(х) је приложи(о) да се снаје (знаје)“, па сам уметнуо о између заграда. Напомињем да косо повучена црта на слову Ћ додирује вертикалну црту слова Н, остављајући недирнуту хоризонталну црту истог слова. Код Нинковића датум за годину требало би читати З (7000), Р (100), N (50), ГГ (13), што би било немогуће. Слово N није убиљежено, већ слово Н у значењу везе и, тако да је датум правилно стављен: З н РГГ, што значи 7113 по старом, или 1605, по новом рачунању (види слику број 3).

Фреске су се радиле о трошку војводе Ивана у марту, вјероватно од првог марта до 15 априла 1605 године. У натпису је поменуто шест чланова породице: војвода Иван, његова мајка Маргита и синови поп Вуин, Јован, Павле и Војин. За Павла не стоји да је син, али сматрамо да је то случајно пропуштено.

¹⁰ Ст. Станојевић, Енциклопедија под Ћирилица

Изложио сам своје мишљење да су прва два натписа из друге половине XV вијека. Навео сам претпоставке Л. Нинковића и Св. Томића да би кнез „Грбан“ могао бити никшићки војвода Грдан. Грдан је вјероватно умро 1612, јер се идуће 1613 године помиње његов син Јован као никшићки војвода¹¹. И под претпоставком да је под притиском напустио своје племе, тешко је вјеровати да би се погрјешно урезало његово име, поготово кад је у питању човјек, који је стајао са патријархом Јованом на челу читавог једног покрета. У низу имена које наводи Вл. Скарић по документима из Дубровачког архива, међу војводама и кнезовима племена Бањана не налази се име војводе Цвјетка ни његовог сина. Војводе се ту по именима наводе од 1574-1597, а кнезови од 1592-1647 године¹². Из истог архива број војвода овог племена по именима употпунио је Глигор Станојевић од 1465-1562 године. Ни ту не налазимо њихова имена. Али Станојевић наводи да је Мало вијеће наградило војводу Бањана поклоном 1465 године. Његово име није забиљежено. Он држи да је та личност прије старјешина рода него племена, иако се Бањани помињу од 1319 године¹³. Јиречек наводи Драгаша као старјешину једног катуна у Бањанима у год. 1422, поткрепљујући своје мишљење да су се развили као племе¹⁴. Станојевићево мишљење не може се прихватити да је овај помен првог војводе старији од пада Херцеговине 20 година; Нови су Турци заузели као последњи дио Херцеговине 1482 г., а Бањани су већ 1466 *Jurisditio Turcorum*¹⁵, дакле, на неколико мјесеци послје помена овог војводе. Од помена војводе 1465 до помена војводе Радича Вуковића 1485 г. Стојановић није нашао никаквих вијести о Бањанима. Сматрам да је неименовани војвода из 1465 г. могао бити Цвјетко и да је његов син Грбач био поред њега кнез и остао у том звању послје очеве смрти. На ово ме тврђење наводи предање, које сам чуо у Петровићима од Игњата Кнежевића, неписменог старца од 73 године, који је потомак негдашњих кнезова из Петровића. По њему је кнез Грбо помагао Турцима да заузму Нови (1482) и од паше добио велике спахилуке. Даље он прича да се један од потомака Грбових потурчио. Гл. Станојевић наводи да је један син поменутог војводе Бањана Радича примио ислам и да је дубровачка влада поклонила Радичу 2000 аспри поводом његове посјете свом сину капицибаши (стр. 131).

Код Скарића се спомиње војвода Иван 1593 и као вој. Иван Петровић 1597 (стр. 61), док га је Гл. Станојевић забиљежио само у 1593 г. У писму калуђера Дамњана и Павла, упућеном папи

¹¹ Јов. Н. Томић, Пећки патријарх Јован..., Земун, стр. 140

¹² Вл. Скарић. Подаци за историју Херцеговине, Гласник Зем. музеја, књ. XLIII, стр. 61-62

¹³ Г. Станојевић, Поводом расправе Светозара Томића „Бањани“, Историски гласник св. 3-4 (1950) стр. 130

¹⁴ Јиречек, Историја Срба I, Београд 1952, стр. 44

¹⁵ Мих. Димић, Земље Херцега светог Саве, Глас CLXXXII стр. 250

Клименту VIII 1597 г. поменут је као глава (старјешина) Бањана вој. Иван Петровић¹⁶. Послије вој. Ивана Скарић није нашао ниједног војводу по имену, мада се без наведеног имена спомињу до 1645 год. (стр. 61). Не може бити никакве сумње да је личност војводе са натписа у цркви на Стражници из 1605 год. истовјетна са војводом Иваном из наведених докумената код Скарића, К. Хорвата и Гл. Станојевића. Али Гл. Станојевић наводи у 1604 као војводу у Бањанима Милутина и у 1605 год. Јована Петровића, што би довело у сумњу моје тврђење. Међутим, кад наводи материјал из архива види се да су они записани као кнезови (стр. 131). Скарић је добро урадио што је издвојио кнезове од војвода. Он Јована Петровића наводи као кнеза за године 1605, 1611, 1616 и 1624, а Вујина 1628 године (стр. 62). Јован Петровић би могао бити син војводе Ивана, који се наводи у натпису као његов син под именом Јован. Није искључено да је и поп Вуин, наведен у нашем натпису, идентичан са кнезом Вујином из 1628 године. Никшићки војвода Вукашин из доба Морејског рата (1683-1699) био је поп и војвода, па не би било немогуће да је поп Вуин у наведеној години био и кнез.

Јован Ивовић

— 0 —

КАКО ЈЕ БИЛО ИМЕ СИНУ НЕРЕТЉАНСКОГ ВОЈВОДЕ РУСИНА?

I

У делу Виктора Новака и Петра Скока »Супетарски картулар«, у одељку »Textus«, у документу бр. 97, стр. 228—229, помиње се по имену син неретљанског војводе Русина »морстикуса«, брата краља Славца. Фрагменат текста овог документа на стр. 229, где је наведено име Русинова сина, као Петрус Славус, гласи овако: »*Monasterium sancti Petri de Gomai a longis retro temporibus sepe dictas terras possedit, quas quidem terras Rossene Moristici prius donavit monasterio sancti Petri de Gomai et post mortem ipsius Rossene Moristici, Petrus Slauus, fillius eius, et Slauzio anunculus eiusdem Petri Slau i prenominatas terras in sepe dicto monasterio confirmavit et eas in pace et magna quiete hactenus possedit*«.

Према овом цитираном тексту, Новак и Скок овог Русиновог сина називају час Петар Славен или Петрус Славус (Новак, стр. 55; Скок, стр. 280 и 276), а час Петар Хрват (Новак, 147, 173 и 305; Скок, 256). Најчешће, Новак га помиње само

¹⁶ D. K. Horvat, Monumenta historica nova... Глас. Зем. муз. стр. 57